

Rozdział II. Założenia terminologiczne

Szczegółowe rozważania należy poprzedzić omówieniem definicji przyjętych na potrzeby niniejszej pracy. Jak bowiem wskazano, spór o naturę prawną konwersji rozpoczyna się już na poziomie pojęciowym i w dużej mierze ma wymiar *stricte* terminologiczny. Ujednolicenie i uporządkowanie nazewnictwa powinno zatem stanowić punkt wyjścia dla dalszej argumentacji.

§ 1. Interpretacja (wykładnia *sensu stricto*) a konstrukcja i implikacja (wykładnia *sensu largo*) czynności prawnej

I. Uzasadnienie wprowadzenia anglosaskiego rozróżnienia między *interpretation* a *construction* (*implication*)

Niespójności terminologiczne na gruncie problematyki wykładni oświadczeń woli i konwersji nieważnych czynności prawnych, a także konieczność przyjęcia aparatury pojęciowej niezbędnej na potrzeby badań porównawczych, uzasadniają posłużenie się koncepcjami wypracowanymi w literaturze anglosaskiej. Pozwalają one bowiem na dokonanie – niezwykle istotnego dla jasności dalszych wywodów – wyodrębnienia różnych kompetencji sądu w toku interpretacji oświadczeń woli (art. 65 KC, który można wstępnie uznać za odpowiednik ang. *interpretation*) oraz kwalifikacji prawnej i ustalania skutków czynności prawnych (art. 56 KC – równoważny ang. *construction* czy też *implication*).

Wprowadzenie powyższej terminologii na grunt obowiązującego KC wymaga jednak pewnego wyjaśnienia. Otóż część doktryny anglojęzycznej konsekwentnie rozróżnia proces interpretacji (nakierowany na wyjaśnienie znaczenia aktu komunikacji) oraz konstrukcji (zmierzający do uzupełnienia luk w treści umowy i ustalenia jej konsekwencji prawnych)¹. Ten ostatni etap polega bardziej

¹ Tak np. *M.N. Kniffin*, w: *J.M. Perillo* (red.), *Corbin on Contracts*, t. 5 – *Interpretation of Contracts*, St. Paul 1998, s. 179 i 7–11, gdzie Autorka wskazuje, że dystynkcja ta została również ujęta w *Restatements* (s. 9, przypis Nr 13); *R.A. Lord*, w: *A Treatise on the Law of Contracts* by Samuel Williston, t. 11, St. Paul 2012, s. 8 i n. (dostępne także online: Westlaw); *S.J. Burton*, *Elements of contract interpretation*, Nowy Jork 2009, s. 16; *E.W. Patterson*, *The Interpretation*, s. 835 i 837–838. Na podstawie rozróżnienia między *interpretation* a *construction* *E.A. Farnsworth* rozróżnia spory o znaczenie aktu komunikacji (*disputes over expression* – rozstrzygane w toku interpretacji) od tych, które dotyczą kwestii w ogóle nieuregulowanych w treści umowy (*disputes over omission* – rozwiązywane nie tylko w drodze interpretacji, ale i różnego rodzaju wnioskowań inferencyjnych w ramach konstrukcji) – *E.A. Farnsworth*, *Disputes*, s. 860, w szczególności przypis Nr 1, oraz s. 876 i n.; *tenże*, „Meaning” in the Law of Contracts, 76 *Yale L.J.* 939 (1966–1967), s. 940 i n.

na kształtowaniu treści stosunku prawnego (pełnego obrazu praw i obowiązków stron) aniżeli zabiegach *stricte* interpretacyjnych². Dostrzeżono, że skutki czynności prawnej ustala się nie tylko w drodze „czystej” interpretacji oświadczeń woli, ale i wnioskowań inferencyjnych czy też wykładni norm prawnych,

Podobnie: P. Linzer, w: J.M. Perillo (red.), Corbin on Contracts, t. 6, Parol Evidence and Implied Terms, New Providence–San Francisco 2010, s. 397, gdzie Autor wskazuje, że termin *implication* obejmuje wnioskowania dotyczące tego, czego nie ujęto wyraźnie w treści kontraktu. Zob. także podsumowanie poglądów doktryny *common law* przez: C. Mitchell, Interpretation of Contracts. Current controversies in law, Londyn–Nowy Jork 2007, s. 26–27, oraz literatury ogólnoswiatowej przez: J.H. Herbots, Interpretation, s. 440–445. Warto zauważyć, że dystynkcja między interpretacją a konstrukcją kontraktu koresponduje z odróżnieniem porozumienia, konsensusu stron (*agreement, bargain in fact*) od całokształtu stosunku cywilnoprawnego z niego wynikającego (*contract*), które zostało poczynione w *Uniform Commercial Code* (akt unifikacyjny opracowany przez The American Law Institute and National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, dostępny online: Westlaw – dalej: UCC), gdzie pod pojęciem kontraktu rozumie się „*the total legal obligation which results from the parties’ agreement*” – zob. E.A. Farnsworth, Farnsworth on Contracts, Second Edition, t. 2, Nowy Jork 1998, s. 255–256. Zgodnie z § 1–201 lit. (b) pkt (3) UCC *agreement* w odróżnieniu od *contract* oznacza faktyczną istotę transakcji (*bargain of the parties in fact*) wywnioskowaną z ich oświadczeń oraz okoliczności sprawy. Z kolei w myśl § 1–201 lit. (b) pkt (12) UCC *contract* stanowi całość obowiązków wynikających z umowy, ustalonych zgodnie z UCC i innymi przepisami prawa. Dystynkcji tej nie zadeklarowano wyraźnie w *Restatements* – zob. Restatement, t. 1, s. 6, gdzie w komentarzu do § 1 *Restatements* („*A contract is a promise or a set of promises for the breach of which the law gives a remedy, or the performance of which the law in some way recognizes as a duty*”) stwierdzono, że pojęcie „*contract*” odnosi się zarówno do aktu złożenia „*promise*”, jak i dla opisanego zobowiązania z niej wynikających („*resulting legal obligation*”) oraz całokształtu powstałego stosunku prawnego („*entire resulting complex of legal relations*”). Jednakże należy zauważyć, że w § 3 *Restatements* („*An agreement is a manifestation of mutual assent on the part of two or more persons. A bargain is an agreement to exchange promises or to exchange a promise for a performance or to exchange performances*”) uwydatniono już istotę *agreement* w postaci manifestacji zgodnej woli stron oraz *bargain* w postaci wymiany dóbr lub usług między kontrahentami. Z kolei w komentarzu do § 200 *Restatements*, Restatement, t. 2, s. 82, wyraźnie wskazano, że interpretacja nie należy do etapu wyznaczania konsekwencji prawnych danego zachowania („*Interpretation is not a determination of the legal effect of words or other conduct*”) – właściwie zinterpretowana umowa może się bowiem okazać nieważna lub nieskuteczna czy też wywołać skutek prawny odmienny aniżeli wynikający z woli stron. Definicja interpretacji zawarta w § 200 *Restatements* („*Interpretation of a promise or agreement or a term thereof is the ascertainment of its meaning*”) w zamierzeniu twórców miała właśnie podkreślić, że interpretacja odnosi się do ustalenia znaczenia danego zachowania, oraz zapobiec myleniu interpretacji z wyznaczeniem skutków prawnych danego zachowania w ramach etapu konstrukcji (s. 82–83), a także z instytucją zwaną *supplying an omitted essential term*, która została osobno uregulowana w § 204 *Restatements*, Restatement, t. 2, s. 96–97. Oznacza to, że mimo pewnych zawłości terminologicznych na gruncie *Restatements* w systemach prawnych *common law* istnieje możliwa do wychwycenia dystynkcja między interpretacją oświadczenia woli a konstrukcją czynności prawnej.

² C. Mitchell, Interpretation, s. 27. Zob. także M.N. Kniffin, w: Corbin, s. 8, gdzie Autorka wskazuje, że „*Through «interpretation» of a contract, a court determines what meaning the parties, when contracting, gave to the language used. Through «construction» of a contract, a court determines the legal operation of the contract – its effect upon the rights and duties of the parties*”.

których wyniki mogą nie przejawiać żadnego związku z treścią oświadczeń woli³. Wyodrębnienie wymienionych kategorii wydaje się niezbędne zwłaszcza na potrzeby analizy umów zawartych na piśmie⁴, albowiem wymagana od nich precyzja językowa niekiedy wyklucza swobodę interpretatora i zawęża obszar zastosowania konstrukcji⁵. Z tych względów należy co do zasady odróżnić oba procesy myślowe (interpretacji i konstrukcji), z których jeden zmierza do sprecyzowania znaczenia słów i zachowań kontrahentów w kontekście sytuacyjnym, a pozostały – determinuje ich konsekwencje prawne⁶, niekiedy niezależnie, a nawet wbrew wyraźnej woli stron.

Z drugiej strony uwidacznia się, zwłaszcza w nowszej literaturze, tendencja do utożsamiania obu pojęć⁷. Zjawisko to tłumaczy się praktyką sądową⁸, a także specyfiką systemów prawnych *common law*, które stronią od formalizmu w stosowaniu prawa⁹. Z perspektywy analizy komparatystycznej wyprowadza się niekiedy wnioski, że odróżnianie interpretacji od konstrukcji nie wydaje się zadaniem ani prostym, ani niezbędnym¹⁰. Wydając rozstrzygnięcie, sądy nie klasyfikują bowiem swoich zabiegów myślowych, ograniczając się jedynie do

³ K. Lewison, *The interpretation*, s. 20. Podobnie: E.W. Patterson, *The Interpretation*, s. 833–838.

⁴ A.G. Guest, w: *Chitty on Contracts*, t. 1, *General Principles*, Londyn 2012, s. 931.

⁵ J. Beatson, A. Burrows, J. Cartwright, *Anson's Law of Contract*, Nowy Jork 2010, s. 151.

⁶ Zob. orzeczenie w sprawie *Chatenay v. Brazilian Submarine Telegraph Co.*, [1886–90] All ER Rep 1135 (dostępne online: LexisNexis), w którym sędzia Lindley wskazał, że proces konstrukcji obejmuje „*firstly, the meaning of the words, which is more or less a question of fact, and, secondly, the effect of the words, which is a question of law*”.

⁷ K. Lewison, *The interpretation*, s. 19; C. Mitchell, *Interpretation*, s. 26; J.D. Calamari, J.M. Perillo, *Contracts*, St. Paul 2010, s. 238; E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja*, s. 14. Por. jednak G. McMeel, *The Construction of Contracts. Interpretation, Implication and Rectification*, Nowy Jork 2007, s. 10, gdzie Autor dostrzega znaczenie tej dystynkcji dla teorii prawa, albowiem pozwala ono na ewaluację tych wypowiedzi judykatury, które przekraczają granice interpretacji. Ponadto, choć Autor utożsamia interpretację z konstrukcją, to jednak wprowadza odrębne pojęcie implikacji (*implication*), tj. uzupełniania luk w treści umowy za pomocą tzw. *implied terms* – zob. G. McMeel, *The Construction*, s. 213. Zaznacza przy tym, że istotne jest odróżnienie *implied terms in fact (gap fillers ad hoc)* oraz *implied terms in law (general default rules)*, albowiem tak jak pierwsze z nich mają związek z działalnością interpretacyjną, tak drugie wynikają z prawa pozytywnego – zob. G. McMeel, *The Construction*, s. 214. Jak zatem widać, Autor potwierdza konieczność odróżnienia tych wnioskowań inferencyjnych, które opierają się na faktach ustalonych w toku interpretacji, od takich, które stanowią uzupełnianie stosunku cywilnoprawnego o obowiązki wynikające z norm prawa i zasad słuszności. Przyjmuje jedynie odmienne nazewnictwo. Stąd z ostrożnością należy podchodzić do wyprowadzania wniosków z poczynionego przez Autora na wstępie założenia o tożsamości interpretacji i konstrukcji. Na identyczność znaczeniową pojęć *implication* i *construction* wskazuje z kolei M.N. Kniffin, w: Corbin, s. 9.

⁸ W uzasadnieniach swoich orzeczeń sądy zazwyczaj nie wskazują, czy przeprowadzony przez nie proces myślowy stanowi interpretację czy konstrukcję kontraktu. Dystynkcję między *interpretation* a *construction* konsekwentnie stosują jedynie sądy w stanach Iowa, New Jersey i Waszyngton – zob. M.N. Kniffin, w: Corbin, s. 10, w szczególności przypisy Nr 14–16. Wyraźnego teoretycznego rozróżnienia dokonano np. w sprawie *Wahlenmaier v. American Quasar Petroleum Co.*, 517 S.W.2d 390 (dostępne online: Westlaw).

⁹ C. Mitchell, *Interpretation*, s. 27.

¹⁰ E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja*, s. 8–9.

podania podstawy prawnej¹¹. Z tych względów w literaturze anglosaskiej pojęcie konstrukcji rozumie się szeroko jak proces obejmujący ustalanie sensu i konsekwencji prawnych umowy¹².

Niniejsza praca ma jednak na celu m.in. udowodnienie, że na gruncie polskiego porządku prawnego – analogicznie zresztą jak w prawie niemieckim i austriackim – istnieje potrzeba rozróżnienia, chociażby z perspektywy teorii prawa, dwóch pojęć: interpretacji prostej (*sensu stricto*) od wykładni uzupełniającej (*sensu largo*)¹³. Pierwsze z nich oznacza wyjaśnianie znaczenia zachowania stron w określonym kontekście sytuacyjnym (art. 65 KC), zaś drugie – uzupełnianie treści oświadczeń woli o elementy z nich niewynikające, a stanowiące konsekwencję zastosowania art. 56 KC lub art. 354 KC¹⁴. Choć bez wątplenia obie operacje myślowe służą do wyznaczenia pełnego obrazu skutków czynności prawnej, które – jak wiadomo – nie zależą wyłącznie od woli stron, to jednak konieczność dystynkcji pojawia się na gruncie zagadnienia granic kompetencji sądu przy nakładaniu na strony praw i obowiązków kontraktowych.

Wbrew poglądom wyrażanym niekiedy w doktrynie, to ostateczne zadanie sądu, jakim jest zdefiniowanie skutków prawnych oświadczenia woli, które wcale nie muszą wynikać bezpośrednio z jego treści, nie przemawia za odrzuceniem podziału na *interpretation* i *construction*¹⁵. Okazuje się bowiem przydatny dla ustalenia, jak daleko może posunąć się organ orzekający w toku interpretacji, tj. gdzie leży granica między tłumaczeniem oświadczeń woli a narzucaniem stronom niewypowiedzianych warunków umowy. Dlatego też argumentacja odwołująca się do wspólnego celu interpretacji i konstrukcji (mająca przemawiać przeciwko odróżnianiu obu instytucji) została trafnie uznana w doktrynie anglosaskiej za „przesadzoną”¹⁶. Trzeba bowiem mieć na uwadze zauważoną w zagranicznej nauce prawa obawę przed nazbyt kreatywną, paternalistyczną działalnością sądu w toku interpretacji umowy, która może skutkować niedozwoloną arbitralnością w nakładaniu na strony obowiązków kontraktowych¹⁷. Taka praktyka budzi jeszcze większe wątpliwości, jeśli następuje na podstawie szeroko rozumianego kryterium słuszności, a nie wyraźnej normy prawnej.

¹¹ *Ibidem*, s. 8. Podobnie: E.A. Posner, *Contract Law and Theory*, Nowy Jork 2011, s. 135, gdzie Autor wskazuje, że sądy stosują różne metody interpretacyjne i rzadko kiedy wyjaśniają, które z nich zostały zastosowane w sprawie.

¹² A.G. Guest, w: Chitty, s. 931.

¹³ Podział ten, obecny w literaturze ogólnoswiatowej (zob. np. J.H. Herbots, *Interpretation*, s. 440–441), nie został jeszcze przyjęty na gruncie prawa polskiego – zob. E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja*, s. 71, jednakże wydaje się on niezbędny nie tylko dla wyjaśnienia wątpliwości związanych z konwersją, ale i zrozumienia modelu interpretacji oświadczeń woli przewidzianego w art. 65 KC.

¹⁴ W ślad za terminologią przyjętą przez E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja*, s. 10–11, w szczególności przypis Nr 62.

¹⁵ Pogląd taki zgłasza np. E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja*, s. 15.

¹⁶ E.W. Patterson, *The Interpretation*, s. 837.

¹⁷ Problem ten – na gruncie sporu o kontekstualizm – zauważa np. C. Mitchell, *Interpretation*, s. 43: „The question is whether the shift towards contextual interpretation gives courts greater licence to interfere with the obligations written into the documents in favour of the more elusive understandings generated by the context of the agreement, or the application of policy. The answer is ‘not necessarily’, but the courts must be alert to the danger of allowing ‘contextual interpretation’ to be ‘interpreted’ as giving them greater amending powers”.

Rozróżnienie *interpretation* i *construction* nabiera szczególnego znaczenia w dziedzinie konwersji. W literaturze niemieckiej trafnie zauważono, że konwersja stanowi przykład wykładni uzupełniającej¹⁸. W doktrynie anglosaskiej wyjaśniono zaś, że stosowanie wzorców obiektywnych nawiązujących do hipotetycznej woli stron czy też fikcyjnego, modelowego uczestnika obrotu następuje na etapie konstrukcji, a nie interpretacji kontraktu, i niekoniecznie pozwala na odzwierciedlenie przyswiecejących stronom intencji¹⁹. Prawidłowe ustalenia w przedmiocie rzeczywistej (a nie hipotetycznej, fikcyjnej, idealnej, sztucznie wykreowanej *etc.*)²⁰ treści oświadczeń woli stron muszą zatem opierać się na rezultatach interpretacji *sensu stricto*²¹. Jeśli zaś sąd po ich zbadaniu uznaje je za niedopuszczalne, to wyznaczając ich dalsze konsekwencje prawne, nie kontynuuje już działalności interpretacyjnej w odniesieniu do oświadczeń woli, lecz po prostu stosuje prawo²². Analogiczny wniosek należy wyprowadzić na gruncie prawa polskiego, gdzie powyższe rozróżnienie odgrywa istotną rolę. Na przykład, do skutków prawnych niewynikających z oświadczeń woli stron i kształtujących treść czynności prawnej w myśl art. 56 KC nie można stosować przepisów o wadach oświadczenia woli²³, chyba że w ramach błędu co do prawa²⁴. W literaturze zagranicznej zauważono również, że zatarcie granicy między interpretacją a konstrukcją mogłoby łatwo zaprzepaścić przydatność kontraktu jako formy autonomicznego kreowania stosunków cywilnoprawnych²⁵. Należy zatem uznać, że choć zaproponowane rozróżnienie w wielu przypadkach nie przekłada się *per se* na odmienny wynik rozstrzygnięć *in concreto*²⁶, to jednak ma doniosłe znaczenie z szerszej perspektywy teoretycznej i teleologicznej.

Ponadto, jak to zostanie wyjaśnione w toku dalszego wywodu, polska doktryna i judykatura nie przyjęły idei wykładni uzupełniającej rozumianej tak szeroko jak w zagranicznych porządkach prawnych. W rodzimej nauce rozpoznano jednak konstrukcję woli hipotetycznej, która dotyczy kwestii nieuregulowanej w oświadczeniu woli, jaką sąd musi rozstrzygnąć na podstawie okoliczności

¹⁸ F. Faust, w: T. Heigel, R. Hüfttege, H.P. Mansel, U. Noack (red.), BGB. Allgemeiner Teil. EGBGB, t. 1, Baden-Baden 2016, s. 1095.

¹⁹ M.N. Kniffin, w: Corbin, s. 8, gdzie Autorka trafnie zauważa, że posługiwanie się wzorcem fikcyjnego uczestnika obrotu może doprowadzić do zupełnie innych rezultatów aniżeli zamierzone przez strony.

²⁰ W niniejszej pracy pojęcie woli rzeczywistej odnosi się do woli uzewnętrznionej, a nie woli wewnętrznej zgodnie z założeniami teorii woli, i zostaje przeciwstawione pojęciu woli hipotetycznej, a więc niewyrażonej w treści oświadczenia woli, jaką prawdopodobnie strony wyraziłyby przy założeniu, że są uczciwymi i rozsądnymi uczestnikami obrotu.

²¹ Por. E.W. Patterson, The Interpretation, s. 837.

²² Tak też: E.W. Patterson, The Interpretation, s. 837–838.

²³ Z. Radwański, Teoria, s. 205.

²⁴ W nowszej literaturze wskazuje się bowiem, że pojęcie treści czynności prawnej w rozumieniu art. 84 KC oznacza treść stosunku cywilnoprawnego wyznaczonego zgodnie z art. 56 KC (w doktrynie wyrażono jednak także pogląd odmienny, zawiązujący pojęcie czynności prawnej z art. 84 KC do treści oświadczeń woli stron) – zob.: M. Królikowski, Błąd jako wada oświadczenia woli strony umowy, Warszawa 2014, s. 26 i s. 152, a także s. 154–156 i 159–160.

²⁵ Tak należy rozumieć argumentację *ad absurdum* zaproponowaną przez E.W. Patterson, The Interpretation, s. 837: „If every «contract» were «interpreted» as if it were a (signed) blank sheet of paper, the usefulness of contract would vanish”.

²⁶ Tak też E. Rott-Pietrzyk, Interpretacja, s. 16–17.

sprawy²⁷. Konstatacja ta dodatkowo uzasadnia wprowadzenie zaproponowanej aparatury pojęciowej, i to zarówno na potrzeby komparatystyki prawniczej, jak i celem lepszego zrozumienia rodzimego systemu prawnego w zakresie wzajemnych relacji między art. 65 a 56 KC, zwłaszcza w kontekście art. 58 § 3 KC.

II. Interpretation i construction (implication) w zagranicznych porządkach prawnych

Szczegółowe rozróżnienie interpretacji prostej (*sensu stricto*) i wykładni uzupełniającej (*sensu largo*) należy poprzedzić szerszą charakterystyką ich zasadniczych anglosaskich odpowiedników, tj. *interpretation* i *construction*, zdając sobie przy tym sprawę z pewnej umowności zaproponowanej terminologii. W systemach prawnych *common law* ujawniły się bowiem rozbieżności co do desygnatów tych pojęć²⁸. Z tego powodu dochodzi do zatarcia granicy między interpretacją kontekstualną a wykładnią uzupełniającą, mimo że jednocześnie podkreśla się odrębność obu instytucji²⁹. Na wstępie zastrzec zatem należy bardziej teoretyczny (techniczny) aniżeli deskryptywny charakter dalszych rozważań.

W doktrynie anglosaskiej pod pojęciem „*interpretation*” rozumie się analizę faktów istotnych dla stwierdzenia, czy doszło do zawarcia umowy, a jeśli tak, to jakiej treści. Dokonanie tych ustaleń podlega regułom dowodowym (w tym zakresie poddaje się ocenie dowody świadczące o tym, co strony sobie nawzajem zakomunikowały) i interpretacyjnym (które służą zbadaniu znaczenia słów, gestów i zachowania stron w określonym kontekście sytuacyjnym)³⁰. Punkt wyjścia stanowi język kontraktu z uwzględnieniem okoliczności jego zawarcia – w takim zakresie, w jakim pozostaje bezsporny lub udowodniony³¹.

Natomiast konstrukcja polega na stosowaniu różnych instytucji *common law* dla określenia sytuacji prawnej stron, jeśli nie rozstrzygnęły one w treści umowy szczegółowych kwestii, które następnie okazały się sporne³². Wówczas sąd może ustalić – na podstawie swojej wiedzy o podmiotach i treści kontraktu oraz okolicznościach, w których został on zawarty – jak same strony uregulowałyby dany problem, gdyby miał on zostać rozstrzygnięty wprost w treści umowy w chwili jej zawierania (tzw. *gap-filling, supplying omitted terms*)³³. W ten sposób konstrukcja zmierza do zapewnienia efektywności umowy, którą strony niewątpliwie za-

²⁷ Z. Radwański, w: System, s. 42.

²⁸ Zjawisko to trafnie zauważa E. Rott-Pietrzyk, Interpretacja, s. 14, jednakże obserwacje w tym zakresie nie przeszkadzają przyjęciu przez Autorkę podobnej nomenklatury na potrzeby argumentacji porównawczej – zob. E. Rott-Pietrzyk, Interpretacja, s. 10–11, w szczególności przypis Nr 62.

²⁹ Zob. wypowiedź sędziego Berwick w sprawie *Investors Compensation Scheme v. West Bromwich Building Society*, [1998] 1 All ER 98, [1998] 1 WLR 896, [1998] 1 BCLC 493 (dostępne online: LexisNexis), o następującej treści: „*Purposive interpretation of a contract is a useful tool where the purpose can be identified with reasonable certainty. But creative interpretation is another thing altogether. The one must not be allowed to shade into the other*”.

³⁰ B.A. Blum, *Contracts*, s. 305–306.

³¹ K. Lewison, *The interpretation*, s. 34.

³² B.A. Blum, *Contracts*, s. 306.

³³ *Ibidem*, s. 306. Na zasadność zaklasyfikowania *gap-filling* jako etapu konstrukcji (implikacji), ale nie interpretacji kontraktu wskazuje M.N. Kniffin, w: Corbin, s. 9.

warły, przy czym rola tego zabiegu polega raczej na usuwaniu poszczególnych wątpliwości związanych z jej treścią, aniżeli na tworzeniu przez sąd odmiennego stosunku prawnego niż rzeczywiście zamierzony przez strony³⁴.

W toku konstrukcji najważniejszą rolę pełnią tzw. *gap fillers* (*implied terms*)³⁵. Pod tym pojęciem rozumie się konkretne reguły interpretacyjne lub domniemania prawne (skodyfikowane lub wypracowane w orzecznictwie na podstawie powszechnej praktyki i *public policy*)³⁶, które mają służyć wyjaśnieniu lub uzupełnieniu umowy na potrzeby jej wykonania³⁷. Podstawową rolę odgrywają takie *gap fillers*, które można wywnioskować na podstawie faktów oraz dowodów (tzw. *gap fillers ad hoc*)³⁸. Przykładu dostarcza sprawa *Fraser v. Thames Television Ltd.* o następującym stanie faktycznym: telewizja nabyła od aktorek prawo opcji do wykorzystania wymyślonej przez nie fabuły serialu, w którym chciały one występować. Na skutek niezaproponowania pomysłodawczyniom udziału w realizacji przedsięwzięcia doszło do sporu, na kanwie którego sąd wywnioskował z treści umowy dorozumiane postanowienie, że spółka nie skorzysta z nabytego prawa opcji bez zaferowania roli tym aktorkom³⁹.

W doktrynie anglosaskiej dopuszcza się również konstruowanie *gap fillers* w oparciu o naturę danego stosunku prawnego⁴⁰ czy też zwyczaj⁴¹. Do tych reguł

³⁴ *Ibidem*, s. 306.

³⁵ W niniejszej pracy pojęcia te będą używane zamiennie, w swojej oryginalnej wersji językowej. W polskiej doktrynie zaproponowano wprowadzić ich tłumaczenie: „postanowienia uzupełniające” (tak: *M. Pecyna*, Merger clause jako zastrzeżenie wyłączności dokumentu, klauzula integralności umowy, reguła wykładni umowy, Warszawa 2013, s. 435), jednak określenie to nie zostało dotychczas popularyzowane. Z kolei w tłumaczeniach praw modelowych posłużono się pojęciem „postanowień dorozumianych” (*M. Jagielska, M. Szpunar*, UNIDROIT, s. 329–330), które jednak – w kontekście postulowanego w niniejszej pracy rozróżnienia między wolą dorozumianą a hipotetyczną – należy uznać za mylące.

³⁶ Przetłumaczenie tego terminu na język polski natrafia na pewne trudności. Wydaje się, że pod tym pojęciem literatura anglosaska rozumie ogólnie pojęte dobro publiczne (*public welfare, general good, public good, the good of the community*) – zob. orzeczenie w sprawie *Lazenby v. Universal Underwriters Insurance Co.*, 18 McCanless 639, 214 Tenn. 639, 383 S.W.2d 1 (dostępne online: Westlaw), gdzie wyjaśniono: „*Public policy is the present concept of public welfare or general good*”.

³⁷ *B.A. Blum*, Contracts, s. 320.

³⁸ *K. Lewison*, The interpretation, s. 191. Według niektórych przedstawicieli literatury anglosaskiej, ten rodzaj wnioskowania cechuje znaczne podobieństwo do interpretacji kontekstualnej i niekiedy trudno te procesy odróżnić – *C. Mitchell*, Interpretation, s. 25–26.

³⁹ Zob. orzeczenie w sprawie *Fraser and others v. Thames Television Ltd. and others*, [1984] 1 QB 44, [1983] 2 All ER 101, [1983] 2 WLR 917 (dostępne online: LexisNexis), i jego omówienie przez *K. Lewison*, The interpretation, s. 211.

⁴⁰ *K. Lewison*, The interpretation, s. 191; orzeczenie w sprawie *Liverpool City Council v. Irwin*, [1977] AC 239, [1976] 2 All ER 39, [1976] 2 WLR 562, 32 P&CR 43, 74 LGR 392, [1976] RVR 267, [1976] JPL 427, 13 HLR 38, 238 EG 879, [1976] EGD 282, ([1985] Conv 66) (dostępne online: LexisNexis). Na przykład, w sprawach *Spring v. Guardian Assurance Plc*, 2 A.C. 296, HL (1995) oraz *Grant (Martin) & Co Ltd. v. Sir Lindsay Parkinson & Co Ltd.*, 29 Build.L.R. 31 (1984), pow. za *K. Lewison*, The interpretation, s. 198 i s. 202, uznano, że dorozumianym postanowieniem umowy o arbitraż jest poufność zarówno porozumienia, jak i samego postępowania arbitrażowego.

⁴¹ *G. Treitel*, The law of contract, Londyn 2003, s. 201; *J. Beatson, A. Burrows, J. Cartwright*, Anson's, s. 157; *K. Lewison*, The interpretation, s. 220; *A.G. Guest*, w: Chitty, s. 1000–1001.

lub domniemań, które zostały abstrakcyjnie skodyfikowane⁴² lub funkcjonują w orzecznictwie (*default rules*⁴³), należy sięgać w ostatniej kolejności⁴⁴. W tym zakresie niekiedy wyodrębnia się tzw. *standardized terms in common relationships*, czyli typowe warunki powszechnie zawieranych umów (np. zobowiązanie wykonawcy robót budowlanych do przestrzegania zasad sztuki, dostarczenia i używania odpowiednich materiałów oraz przekazania budynku w stanie zdatnym do eksploatacji)⁴⁵.

Konstrukcja *implied terms* opiera się na domniemanej woli stron⁴⁶. Wyróżnia się jednak także i takie *gap fillers*, które sąd stosuje bez względu na wolę stron, jeśli wymagają tego zasady słuszności lub celowościowa wykładnia prawa⁴⁷, a nawet wbrew woli stron⁴⁸. Wówczas tworzenie *implied terms* stanowi nic innego, jak rodzaj wnioskowania prawniczego w oparciu o normy prawne, bez jakiegokolwiek odniesienia do woli stron (rzeczywistej lub hipotetycznej)⁴⁹. W takich sytuacjach działalność sądu polega na sformułowaniu ogólnej reguły prawa (*general rule of law*), która powinna odnaleźć zastosowanie we wszelkich kontraktach danego typu, chyba że w konkretnym stanie faktycznym strony wyraźnie wyłącza jej obowiązywanie⁵⁰. Warto podkreślić, że wystarczającą podstawą dla konstrukcji tego typu *implied terms in law* mogą być względy słuszności⁵¹.

Niekiedy trudno rozróżnić, czy w danym przypadku mamy do czynienia z *gap fillers ad hoc* czy *implied terms in law*. Za przykład może posłużyć sprawa *The Moorcock*⁵². W stanie faktycznym właściciele wybrzeża oddali w najem przestrzeń do dokowania statku. Na skutek zbyt płytkiego poziomu wody i nieregularnej powierzchni doszło do zniszczenia łodzi. Sąd stwierdził, że pozwani wynajmujący odpowiadają za tak powstałą szkodę, albowiem naruszyli implikowane

⁴² Tzw. *terms implied by statute*, funkcjonują np. na gruncie umów sprzedaży czy też świadczenia usług – *J. Beatson, A. Burrows, J. Cartwright, Anson's*, s. 159–165.

⁴³ *K. Lewison*, *The interpretation*, s. 191. Podobną klasyfikację przyjmują: *J. Beatson, A. Burrows, J. Cartwright, Anson's*, s. 151; *G. Treitel*, *The law*, s. 201–214.

⁴⁴ *B.A. Blum*, *Contracts*, s. 320.

⁴⁵ *J. Beatson, A. Burrows, J. Cartwright, Anson's*, s. 154. Zob. także *J.H. Herbots*, *Interpretation*, s. 423.

⁴⁶ *J. Beatson, A. Burrows, J. Cartwright, Anson's*, s. 152, oraz orzeczenie w sprawie *The Moorcock*, [1886–90] All ER Rep 530; 14 PD 64; 58 LJ P 73; 60 LT 654; 37 WR 439; 5 TLR 316; 6 Asp MLC 373 (dostępne online: LexisNexis).

⁴⁷ *K. Lewison*, *The interpretation*, s. 193; *G. Treitel*, *The law*, s. 201.

⁴⁸ Stanowią one odpowiedniki znanych systemem prawnym państw Europy kontynentalnej norm imperatywnych (*mandatory rules*) – tak: *J.H. Herbots*, *Interpretation*, s. 423.

⁴⁹ Tak należy rozumieć sformułowanie *operation of law* użyte przez *G. Treitel*, *The law*, s. 201, a także rozważania Autora w zakresie, w jakim wskazuje że „*Whether such terms [implied in law – M.B.] should be implied is not a question of intention, but one of policy: „Should one imply [the alleged] term...?”* – *G. Treitel*, *The law*, s. 210. W doktrynie podkreśla się także, że odwoływanie się do wyraźnej lub domniemanej intencji stron w przypadku *implied terms in law* byłoby zabiegiem sztucznym – *A.G. Guest*, w: *Chitty*, s. 985–986.

⁵⁰ *A.G. Guest*, w: *Chitty*, s. 986, gdzie Autor wskazuje, że: „*Such implications do not depend on the intentions of the parties, actual or presumed, but on more general considerations*”.

⁵¹ *G. Treitel*, *The law*, s. 211.

⁵² *The Moorcock*, [1886–90] All ER Rep 530; 14 PD 64; 58 LJ P 73; 60 LT 654; 37 WR 439; 5 TLR 316; 6 Asp MLC 373 (dostępne online: LexisNexis). Zob. komentarz do tego orzeczenia: *K. Lewison*, *The interpretation*, s. 210–211.

postanowienie umowne, w świetle którego zobowiązali się do poczynienia rozsądnych starań, aby zapewnić bezpieczeństwo korzystania przez najemcę z wynajętego nadbrzeża. Wśród komentatorów powstał jednak rozdzwitek, czy w danej sytuacji sąd zastosował *implied term in fact* czy *in law*⁵³. Nałożenie takiego obowiązku uzasadniały bowiem zarówno ogólne zasady uczciwości kupieckiej (*honesty of business*), jak i łatwość uzyskania przez właściciela nieruchomości informacji o głębokości i powierzchni dna tak, aby dokowanie było bezpieczne dla jego kontrahenta⁵⁴.

Należy również zauważyć, że lista *gap fillers* zmienia się na bieżąco – niektóre się obecnie rozwijają, inne powstaną dopiero w przyszłości, w zależności od potrzeb rynku⁵⁵. Nie w każdej sprawie *gap-filling* odnajdzie zastosowanie. W systemach prawnych *common law* funkcjonuje bowiem domniemanie przeciwko takiej potrzebie, zwłaszcza w szczegółowych i rozbudowanych kontraktach pisemnych⁵⁶ czy też ryzykownych transakcjach ekonomicznych⁵⁷. Formuluje się następujące podstawowe przesłanki *gap-filling*: (1) treść *implied terms* musi być rozsądna i słuszna, (2) ich wprowadzenie jest niezbędne dla zapewnienia efektywności kontraktu (co oznacza, że żadna klauzula nie może zostać „dodana”, jeśli kontrakt nadawałby się do realizacji także i bez niej)⁵⁸, (3) potrzeba uzupełnienia treści umowy jest oczywista i naturalna (tj. jak to się ujmuje w doktrynie angloamerykańskiej: *it goes without saying*⁵⁹), (4) dany *gap filler* może zostać wyraźnie skonkretyzowany, a ponadto (5) nie doprowadzi do sprzeczności z innymi postanowieniami kontraktu⁶⁰.

Przedstawione powyżej rozróżnienie między *interpretation* a *construction* zostało przyjęte w prawach modelowych⁶¹. Koresponduje również w znacznej mierze z przyjmowanym w literaturze niemieckojęzycznej podziałem na interpretację

⁵³ G. Treitel, *The law*, s. 211–212.

⁵⁴ Na co wskazał sędzia Esher MR w sprawie *The Moorcock*, [1886–90] All ER Rep 530; 14 PD 64; 58 LJ P 73; 60 LT 654; 37 WR 439; 5 TLR 316; 6 Asp MLC 373 (dostępne online: LexisNexis).

⁵⁵ B.A. Blum, *Contracts*, s. 321. Zjawisko to immanentnie wpisuje się w rozwój systemów prawnych *common law* – zob. J. Beatson, A. Burrows, J. Cartwright, *Anson's*, s. 155.

⁵⁶ K. Lewison, *The interpretation*, s. 202; J. Beatson, A. Burrows, J. Cartwright, *Anson's*, s. 153.

⁵⁷ J. Beatson, A. Burrows, J. Cartwright, *Anson's*, s. 153.

⁵⁸ Jest to tzw. test gospodarczej efektywności – M. Pecyna, *Merger*, s. 436.

⁵⁹ Co do sposobu weryfikacji zaistnienia tej przesłanki (tzw. test natrętnego świadka) – zob. M. Pecyna, *Merger*, s. 436.

⁶⁰ K. Lewison, *The interpretation*, s. 204.

⁶¹ Zob. np. art. 4.8 Reguł UNIDROIT, który uznaje się za wyraźną podstawę normatywną dla *gap-filling* – tak: H.O. Hunter, *Modern Law of Contracts*. Revised Edition, t. 2, St. Paul 2016, s. 709. W polskiej wersji językowej mechanizm przewidziany w tym przepisie zdefiniowano jako „określenie brakującego postanowienia” na podstawie okoliczności sprawy, woli stron, natury i celu umowy, dobrej wiary, zasad uczciwego handlu oraz kryterium rozsądku – zob. M. Jagielska, M. Szpunar, UNIDROIT, s. 329. Odrębnie w art. 5.2 Reguł UNIDROIT przewidziano tzw. dorozumiane zobowiązania stron (*implied obligations*), które mogą wynikać z natury i celu umowy, praktyki ustalonej między stronami, zwyczajów, zasad dobrej wiary oraz „z tego, co wydaje się rozsądne” – zob. M. Jagielska, M. Szpunar, UNIDROIT, s. 330.

prostą i uzupełniającą (*einfache und ergänzende Auslegung*)⁶², z zastrzeżeniem, że wykładnia uzupełniająca nie stanowi metody interpretacji oświadczeń woli, jako że nie zmierza do ustalenia ich treści⁶³.

Zaznaczyć jednak należy, że w kontynentalnych porządkach prawnych szeroko reprezentowane jest także stanowisko, w świetle którego rozróżnienie *interpretation* i *construction* ma charakter jedynie doktrynalny, natomiast w praktyce utożsamia się te procesy, albowiem oba zmierzają do tego samego celu, tj. ustalenia treści stosunku prawnego związanego na mocy umowy⁶⁴. Ponadto wskazuje się, że niekiedy trudno wychwycić linię graniczną, albowiem szeroka definicja wykładni obejmuje w swym zakresie także wnioskowania na podstawie hipotetycznej woli stron⁶⁵. Wnioski te podzielane są także na gruncie praw modelowych⁶⁶.

Tymczasem w polskim porządku prawnym rozróżnienie między interpretacją a konstrukcją (wykładnią ścisłą i uzupełniającą) pozwala na lepsze wyjaśnienie relacji między art. 65 KC a art. 56 KC, a także wyznaczenie granic ingerencji sądu w łączący strony stosunek cywilnoprawny (związany na mocy czynności prawnej) z perspektywy zasady autonomii woli.

III. Dystynkcja między *interpretation* a *construction* (*implication*) na gruncie prawa polskiego

W polskiej nauce prawa pojęcia wykładni, interpretacji, tłumaczenia oświadczenia woli używane są zamiennie⁶⁷. Oznaczają one proces zmierzający do ustalenia prawnie miarodajnego sensu zachowania człowieka w pewnym kontekście sytuacyjnym, co jest niezbędne dla określenia jego cywilnoprawnych praw i obowiązków powstałych na skutek aktu woli⁶⁸.

Jednocześnie wskazuje się, że oświadczenie woli jest „zasadniczym, ale nie jedynym czynnikiem kształtującym skutki prawne czynności prawnej”⁶⁹. Treść stosunku cywilnoprawnego związanego na mocy czynności prawnej wyznaczają bowiem także przepisy prawa, zasady współżycia społecznego i ustalone zwyczaje (art. 56 KC). Dlatego też ostateczny kształt praw i obowiązków stron może znacznie wykraczać poza ramy złożonego oświadczenia woli. Niekiedy czynność

⁶² E. Rott-Pietrzyk, Interpretacja, s. 57–58; J.H. Herbots, Interpretation, s. 440–441. W szczególności uzasadnione jest utożsamianie terminów „*constructive (supplementary) interpretation*” oraz „*ergänzende Auslegung*”, albowiem oba terminy odnoszą się do uzupełniania luk w treści umowy – zob. J.H. Herbots, Interpretation, s. 441.

⁶³ D. Bickel, Die Methoden der Auslegung rechtsgeschäftlicher Erklärungen. Kritische Analyse seit dem Inkrafttreten des BGB vertretener Lehrmeinungen und Versuch einer Neubegründung, Marburg 1976, s. 171–173.

⁶⁴ C. Huguenin, Obligationenrecht. Allgemeiner und Besonderer Teil, Zurich–Bazylea–Genewa 2014, s. 97.

⁶⁵ C. Huguenin, Obligationenrecht, s. 97.

⁶⁶ Szerzej: E. Rott-Pietrzyk, Interpretacja, s. 235–236.

⁶⁷ Z. Radwański, Wykładnia, s. 9; E. Rott-Pietrzyk, Interpretacja, s. 9.

⁶⁸ J. Grykiel, w: M. Gutowski (red.), Kodeks cywilny, t. 1, Komentarz. Art. 1–449¹¹, Warszawa 2016, s. 426 i przywołane tam orzecznictwo; Z. Radwański, Wykładnia, s. 20 i s. 29.

⁶⁹ P. Machnikowski, w: Kodeks, s. 159.

prawna nie tylko nie wywoła pewnych zamierzonych skutków prawnych, ale i spowoduje konsekwencje następujące wbrew wyraźnej woli stron.

Mając na uwadze powyższe, w rodzimej literaturze prawniczej wyraźnie różni się interpretację od kwalifikacji i wyznaczania skutków prawnych złożonego oświadczenia woli⁷⁰. W doktrynie panuje w zasadzie zgoda, że kwalifikacja prawna to odrębna operacja myślowa, której sens i cel jest odmienny od wykładni⁷¹, aczkolwiek w judykaturze można zaobserwować tendencję do utożsamiania obu pojęć⁷².

Obserwacje te skłaniają do pochylenia się nad zagadnieniem wzajemnych relacji między art. 65 a 56 KC. Wyjaśnieniu tej skomplikowanej problematyki służyć będzie omówione powyżej rozróżnienie między *interpretation* a *construction*. W tym miejscu należy postawić pytanie, na jakiej podstawie oraz w jakim zakresie instytucja *implied terms* oraz koncepcja wykładni uzupełniającej może odnieść zastosowanie na gruncie polskiego prawa.

Niewątpliwie takie *gap fillers*, które zostają wyprowadzone na podstawie faktów i dowodów (*implied terms ad hoc*), mogą stanowić efekt interpretacji na gruncie art. 65 KC. Formalne reguły wykładni, tj. przepisy regulujące sposób postępowania sądu w toku zabiegów interpretacyjnych⁷³, pozwalają bowiem na wyciągnięcie wniosków zarówno co do woli stron wyrażonej *explicite*, jak i *per facta concludentia*.

W tym kontekście należy zwrócić uwagę, że w doktrynie niekiedy kwestionuje się potrzebę wyróżniania tzw. oświadczeń dorozumianych⁷⁴. Wydaje się jednak zasadne przeprowadzenie dystynkcji między wolą wyrażoną *expressis verbis* (tj. bezpośrednio za pomocą znaków językowych), wolą konkludentną (dorozumianą, czyli ujawnioną przy użyciu zachowań pozajęzykowych, np. gestów)⁷⁵ a efektem wnioskowań inferencyjnych opartych na np. konstrukcji woli hipotetycznej, która nie została nigdy zmanifestowana przez strony w żaden z wyżej wymienionych sposobów⁷⁶. Za błędne trzeba w szczególności uznać utożsamianie woli dorozumianej i różnego rodzaju inferencji (implikacji) odwołujących się

⁷⁰ Z. Radwański, Wykładnia, s. 29–30.

⁷¹ *Ibidem*, s. 31; M. Saffjan, w: Kodeks, s. 371.

⁷² Zob. orzecznictwo przywoływane przez Z. Radwańskiego, Wykładnia, s. 31, a także wyr. SN z 20.3.2014 r., II CSK 292/13, Legalis z tezą: „Sąd ustala treść umowy przyrzeczonej na podstawie postanowień zawartych w umowie przedwstępnej, ale w razie potrzeby uzupełnia ich treść postanowieniami wynikającymi z obowiązującego stanu prawnego i rezultatów wykładni postanowień umowy przedwstępnej z uwzględnieniem zasad wynikających z art. 65 k.c.”.

⁷³ Np. art. 65 KC, art. 948 KC – tak: Z. Radwański, Wykładnia, s. 39.

⁷⁴ K. Mularski, Czynności, s. 315–316.

⁷⁵ Za rozróżnieniem oświadczeń woli złożonych *expressis verbis* i *per facta concludentia* za pomocą kryterium środków wyrazu (językowych i pozajęzykowych) opowiada się Z. Radwański, w: System, s. 90. Kryterium te co do zasady przyjęto w orzecznictwie – zob. wyr. SA w Krakowie z 13.6.2014 r., I ACa 516/14, Legalis. Por. wyr. SN z 8.11.2005 r., I CK 275/05, Legalis.

⁷⁶ Szerszego uzasadnienia dla tego poglądu dostarcza opracowanie L. Moskwy, Oświadczenie dorozumiane a swoboda formy czynności prawnych, RPEiS 1983, z. 1, s. 67–76, a zwłaszcza s. 75–76, gdzie Autor z zakresu semantycznego pojęcia oświadczenia dorozumianego wyklucza takie oświadczenia, o których istnieniu wnioskuje się na podstawie szeregu faktów przy jednoczesnym abstrahowaniu od złożenia i treści samego znaku. Co do zagrożeń związanych ze zbyt szerokim rozumieniem pojęcia oświadczenia dorozu-

do woli rozumnej, prawdopodobnej czy też kryterium celu lub racjonalności działającego⁷⁷. Kwestia ta będzie jeszcze przedmiotem szerszych rozważań – w tym miejscu należy jedynie zasygnalizować, że zwłaszcza pojęcia woli dorozumianej nie należy identyfikować z wolą hipotetyczną uznawaną za podstawową przesłankę konwersji (czy też – szerzej – wykładni uzupełniającej).

Ustalając treść stosunku prawnego powstałego na skutek dokonania czynności prawnej (art. 56 KC), sąd bierze pod uwagę: (1) materialne reguły wykładni, tj. normy determinujące jej wynik⁷⁸, (2) względnie wiążące przepisy prawa określające szczegółowe skutki czynności prawnych (np. prawa i obowiązki stron, cechy świadczenia *etc.*), (3) bezwzględnie wiążące przepisy prawa, (4) zasady współżycia społecznego, (5) ustalone zwyczaje. Elementy wymienione powyżej w punktach 1, 2 i 5 kształtują treść tego stosunku, o ile z woli stron nie wynika wyłączenie ich obowiązywania. Z kolei czynniki określone w punktach 3 i 4 znajdują zastosowanie nawet wbrew woli stron, uzupełniając treść stosunku cywilnoprawnego zawiązanego na mocy czynności prawnej o elementy w ogóle nieprzewidziane w oświadczeniach woli.

Już ta pobieżna analiza pokazuje, że ustalenie skutków prawnych oświadczenia woli wykracza poza problematykę jego wykładni w rozumieniu art. 65 KC. W polskim porządku prawnym istnieje możliwość do uchwycenia różnica między interpretacją oświadczenia woli (art. 65 KC) a następującym po niej etapem wyznaczania konsekwencji prawnych tego oświadczenia i ustalania treści powstałego stosunku cywilnoprawnego (art. 56 KC). Dopiero przeprowadzenie obu procesów myślowych, z których każdy rządzi się swoimi prawami, pozwoli na uzyskanie pełnego obrazu praw i obowiązków mających swoje źródło w zawartej czynności prawnej.

Nieco inne podejście cechuje zagraniczne piśmiennictwo i orzecznictwo, gdzie zazwyczaj uznaje się, że oba etapy wchodzą w zakres wykładni w szerokim tego słowa znaczeniu. Zauważyć jednak należy, że konstatacji tej towarzyszy

mianego zob. np. *J. Kowalska*, Uwagi na temat pełnomocnictwa dorozumianego, *Pal.* 2010, Nr 11–12, s. 114–122.

⁷⁷ Na błędne utożsamianie tych pojęć w literaturze i orzecznictwie wskazuje *K. Mularski*, *Czynności*, s. 335. Co do konieczności dokonania tego rozróżnienia – zob. *J. Skąpski*, Głosa do orzeczenia Głównej Komisji Arbitrażowej z 10.11.1987 r. (DO-8835/87), *OSP* 1990, z. 5–6, s. 515–517, gdzie Autor polemizuje z tezą zapadłego orzeczenia, w świetle której kupujący może oświadczyć swoją wolę odstąpienia od umowy przez wystąpienie przeciwko sprzedawcy o zwrot ceny rzeeczy wadliwej. Glosator podnosi, że teza ta została zakreślona w sposób zbyt ogólny, nie można bowiem bezpośrednio wiązać ze sobą – pod kątem konstrukcyjnym i instrumentalnym – odstąpienia i wezwania do zwrotu ceny. W pewnych sytuacjach wezwanie do zwrotu zapłaconej ceny może oznaczać odstąpienie od umowy, jednakże zazwyczaj wniosek ten będzie wymagał stwierdzenia dodatkowych okoliczności (zachowań), wskazujących na rzeczywistą wolę zakończenia stosunku prawnego (s. 516).

⁷⁸ Np. art. 76 KC – zob. *Z. Radwański*, *Wykładnia*, s. 39. Niekiedy w nauce nazywa się te normy regułami interpretacyjnymi, które służą usunięciu wątpliwości co do treści stosunku prawnego, jeśli strony wyraziły swoją wolę w sposób niejasny lub w ogóle nie przewidziały pewnej regulacji, a nie ma też możliwości określenia skutków czynności prawnej za pomocą art. 56 KC – tak: *S. Grzybowski*, w: *System*, s. 108. Warto zauważyć, że normy te nie mają na względzie rzeczywistej woli stron, ale ustanawiają „sztywne mechaniczne rozwiązanie, abstrahujące od nie ustalonej woli składającego oświadczenie” – *S. Grzybowski*, w: *System*, s. 536.

często założenie o ogólnej dopuszczalności wykładni uzupełniającej dokonywanej na podstawie hipotetycznej woli stron. Aprobata dla tej koncepcji sprawia, że teoretycznoprawne rozróżnienie między *interpretation* (interpretacją *sensu stricto*) a *construction* (wykładnią *sensu largo*) rzeczywiście nie odgrywa większego znaczenia praktycznego, co dostrzega się nie tylko w obcych porządkach prawnych, lecz także na gruncie praw modelowych⁷⁹. Odmianą hipotezę należy jednak postawić na potrzeby analizy rodzimego systemu prawnego, dostrzegając także doktrynalne walory proponowanej dystynkcji w postaci porządku terminologicznego oraz konceptualnego odróżnienia zabiegów interpretacyjnych (nakierowanych na rozpoznanie sensu oświadczenia woli) od stosowania prawa (w szczególności nakładania na podmioty obowiązków wynikających z przepisów prawa)⁸⁰.

§ 2. Problem wykładni uzupełniającej

W świetle dotychczasowych rozważań wyłania się potrzeba rozróżnienia pojęcia wykładni *sensu stricto* (w ścisłym tego słowa znaczeniu), nakierowanej na ustalenie sensu oświadczenia woli na podstawie faktów i dowodów (przy zastosowaniu dyrektyw interpretacyjnych z art. 65 KC), oraz wykładni *sensu largo* (uzupełniającej). To ostatnie pojęcie obejmuje także proces uzupełniania treści oświadczeń woli o elementy w nich nieprzewidziane *explicite* lub w sposób dorozumiany, a kreowane na podstawie tzw. hipotetycznej woli stron czy też pewnych wzorców obiektywnych (np. racjonalnego i uczciwego uczestnika obrotu)⁸¹. Celem tej operacji myślowej jest należyte wyważenie przeciwstawnych interesów stron przy ustalaniu treści wiążącego je stosunku cywilnoprawnego⁸².

Polska doktryna posługuje się zaprezentowaną powyżej terminologią, wskazując jednocześnie, że wykładnia uzupełniająca nie należy do ściśle pojętej interpretacji oświadczeń woli (art. 65 KC)⁸³. Chodzi tu raczej o zobowiązaniach stron na podstawie czynników wskazanych w art. 56 KC⁸⁴. Przybiera ono dwie podstawowe postaci – tradycyjną, opartą na koncepcji hipotetycznej woli stron, oraz nowoczesną, odwołującą się do kryteriów obiektywnych

⁷⁹ Zob. podsumowanie wyników analizy porównawczej przeprowadzonej przez E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja*, s. 55, 235–237 i 240–241.

⁸⁰ Na takie korzyści z przyjęcia rozróżnienia między interpretacją a konstrukcją kontraktu wskazuje C. Mitchell, *Interpretation*, s. 27: „It would allow us to form a clearer distinction between what is a genuine interpretative dispute concerning language and word-meaning, what is an imposition of an additional obligation and what is an application of policy”.

⁸¹ Zob. H. Tades, G. Hopf, G. Kathrein, J. Stabenheimer, *Das Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch samt den einschlägigen Gesetzen und Verordnungen, verweisenden und erläuternden Anmerkungen, Literaturangaben und einer Übersicht über die Rechtsprechung der Gerichte, insbesondere des Obersten Gerichtshofs, Wien 2009*, s. 1167–1168. Por. Z. Radwański, w: *System*, s. 42–43.

⁸² E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja*, s. 60.

⁸³ Z. Radwański, w: *System*, s. 42–43; Z. Radwański, *Wykładnia*, s. 42; R. Strugała, *Standardowe*, s. 53. Do podobnego wniosku, z pewnymi zastrzeżeniami, dochodzi również E. Rott-Pietrzyk, *Interpretacja*, s. 20–21, w szczególności s. 20, gdzie Autorka trafnie wskazuje na specyfikę polskiego porządku prawnego w tym zakresie.

⁸⁴ R. Strugała, *Standardowe*, s. 53.

(np. wzorca rozsądnego człowieka)⁸⁵. Polega na rozważaniu, jak daną kwestię rozstrzygnęłyby same strony, gdyby miały ją na uwadze przy dokonywaniu czynności prawnej (hipotetyczna wola stron)⁸⁶, albo – jak problem ten rozwiązałby racjonalny i uczciwy uczestnik obrotu (wzorec obiektywny)⁸⁷. Spotyka się również hybrydę omówionych powyżej elementów w postaci tzw. hipotetycznej wykładni w wersji obiektywnej, która polega na ustalaniu, jak w konkretnej sytuacji, w której znalazły się strony (czynnik subiektywny) zachowałby się człowiek rozsądny i uczciwy (czynnik obiektywny). Jak trafnie wskazano w doktrynie, tak rozumianą wykładnię *sensu largo* dopuszcza się jedynie na podstawie przepisów szczególnych (np. art. 58 § 3 KC)⁸⁸.

W przeciwieństwie do zabiegów dokonywanych na podstawie art. 65 KC wykładnia uzupełniająca wykracza poza ustalanie rzeczywistego znaczenia złożonych oświadczeń woli⁸⁹. Jej istota polega bowiem na rozwinięciu postanowień umownych „poza sens w nich wyrażony, lecz zgodnie z regułami miarodajnymi dla zrekonstruowania tego sensu”⁹⁰. Wykładnia uzupełniająca nie stanowi zatem interpretacji oświadczenia woli z art. 65 KC, ale uzupełnienie zinterpretowanego oświadczenia woli⁹¹. Granicę między interpretacją *sensu stricto* a wykładnią uzupełniająca wyznacza moment, w którym interpretator odchodzi od znaczenia słów (gestów, zachowania *etc.*) stron ustalonego zgodnie z zasadami semiotyki ogólnej na rzecz rezultatów wnioskowań inferencyjnych (uwzględniających także inne czynniki aniżeli treść oświadczeń woli, w tym np. normatywne wzorce obiektywne), co wymaga przekonującej argumentacji⁹².

Podkreślić należy, że w prawie polskim właściwą drogą dla wykładni uzupełniającej nie może być art. 65 KC, ale co najwyżej art. 56 KC lub art. 354 KC⁹³, choć i taka teza wymaga pewnych zastrzeżeń, które zostaną szerzej omówione w dalszej części rozważań. Bez wątplenia przy wyznaczaniu konsekwencji czynności prawnej trzeba uwzględnić jej cel, a także założenie o racjonalności i zamiarze zgodnej współpracy stron w kierunku realizacji ich indywidualnych interesów⁹⁴. Czynniki te umożliwiają niekiedy dokonywanie różnego rodzaju wnioskowań inferencyjnych (np. reguły instrumentalnego nakazu i zakazu, wnioskowania *a maiori* i *a fortiori etc.*), podobnie jak przy wykładni norm prawnych⁹⁵.

⁸⁵ Z. Radwański, w: System, s. 42–43; Z. Radwański, Teoria, s. 193.

⁸⁶ Na gruncie polskiego prawa rozumowanie takie dopuszcza np. S. Grzybowski, w: System, s. 536, z zastrzeżeniem, że Autor wyklucza poszukiwanie podstawy normatywnej dla tego zabiegu w art. 65 KC.

⁸⁷ Z. Radwański, w: System, s. 42–43.

⁸⁸ *Ibidem*, s. 43.

⁸⁹ Z. Radwański, Teoria, s. 193.

⁹⁰ *Ibidem*, s. 192.

⁹¹ S. Grzybowski, w: System, s. 536.

⁹² Taką granicę proponują zwolennicy elastycznego podejścia do wykładni (*balancing approach*) – E. Rott-Pietrzyk, Interpretacja, s. 47.

⁹³ Z. Radwański, w: System, s. 43. Tak również: Ł. Węgrzynowski, Sądowe, s. 47–49, a w szczególności s. 49, gdzie Autor trafnie wskazuje, że uznanie dopuszczalności uzupełniania regulacji umownej w oparciu o zasady współzycia społecznego na podstawie art. 56 KC pozwoliłoby na eliminację błędnej praktyki orzeczniczej, polegającej na „przezcianiu” tej materii na etap wykładni oświadczeń woli.

⁹⁴ Z. Radwański, Teoria, s. 202.

⁹⁵ *Ibidem*, s. 202.